

Zeleni populizam u Europskoj uniji

Bračko, Jana

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:465709>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-01**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Preddiplomski studij politologije
Završni rad

ZELENI POPULIZAM U EUROPSKOJ UNIJI

Mentor: prof. dr. sc. Berto Šalaj

Studentica: Jana Bračko

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. POVIJEST RAZVOJA POJMA POPULIZMA	1
2.1. STARI POPULIZAM	2
2.2. NOVI POPULIZAM.....	3
3. ZELENI POPULIZAM.....	4
3.1. OBILJEŽJA ZELENOG POPULIZMA	5
4. ZELENE POLITIKE EUROPSKE UNIJE	6
5. PRIMJERI ZELENOG POPULIZMA.....	8
5.1. LIJEVI ZELENI POPULIZAM U EUROPSKOJ UNIJI	8
5.1.1. STRANKA SYRIZA U GRČKOJ.....	8
5.1.2. STRANKA PODEMOS U ŠPANJOLSKOJ	10
5.2. DESNI ZELENI POPULIZAM U EUROPSKOJ UNIJI	11
5.2.1. STRANKA RASSAMBLEMENT NATIONAL U FRANCUSKOJ.....	11
5.2.2. STRANKA FIDESZ U MAĐARSKOJ.....	12
6. ZAKLJUČAK	13
7. LITERATURA	15

1. UVOD

Populizam se prvi puta pojavljuje u 19. stoljeću u Sjedinjenim Američkim Državama kako bi se opisalo djelovanje lijevo orijentirane Narodne stranke koja je nastojala unaprijediti položaj seljaštva i radnika. Nasuprot poštenog naroda, odnosno seljaka i radnika, nalazila se korumpirana elita koja je koristila politički sustav kako bi ostvarila vlastite interese. U drugoj polovici 20. stoljeća pojam populizma postaje popularniji, a nerijetko se upotrebljava za istaknute političke opcije koje nisu dominantne. Stari populizam okarakteriziran je radom Margaret Canovan koja dijeli populizam na agrarni i politički. Novi populizam odnosi se na obuhvatniju percepciju pojma i njegovo korištenje u javnom prostoru. On može biti korišten kao opis političkog djelovanja, može biti upotrjebljivan na pejorativan način i kao znanstveni pojam. Cas Mudde definira populizam kao ideologiju unutar koje postoje dva pola, odnosno dvije antagonističke skupine – poštenu narod i korumpirana elita. Daljnjim razvojem pojma, pojavljuje se zeleni populizam koji je nastao kombiniranjem zaštite okoliša i ekologije sa populizmom. Uz obilježja populizma, pozivanje na poštenu narod i kritiziranje elita, prepoznaju se dodatna obilježja poput ekološke krize, zelene radikalizacije, povjerenja u znanost i međugeneracijske pravde. Zatim će se u radu govoriti nešto više o zelenom planu Europske unije, kao i porastu popularnosti zelenih opcija i klimatskog aktivizma. Dalje će u radu biti analizirane stranke koje su dokazane populističkima, stoga će se u djelovanju tih stranaka propitkivati postojanje četiri elementa zelenog populizma. Lijeve populističke stranke koje će biti analizirane su Syriza iz Grčke i Podemos iz Španjolske. S druge strane, desne populističke stranke biti će National Rally iz Francuske i Fidesz iz Mađarske. Analizom stranačkih programa, medija i ostale literature ispitati će se stavovi stranaka o klimatskim promjenama te način na koji stranke predstavljaju spomenutu problematiku. Tijekom analize fokus će biti u prepoznavanju elemenata zelenog populizma te će u zaključku rada biti prokomentirani rezultati rada.

2. POVIJEST RAZVOJA POJMA POPULIZMA

U Senatu Rimske Republike bile su uspostavljene dvije političke frakcije: *populares*, koja se zalagala za vladavinu naroda, i *optimates*, koja je bila na strani senatorskih elita. Upravo radi suprotstavljenih interesa naroda i elite, izraz *populares* se nerijetko spaja sa pojmom populizma. Nadalje, 1892. godine u časopisu *Nation* po prvi je puta korišten pojam populizam kako bi se opisalo djelovanje onda nove lijeve političke stranke. Korišten je u neutralnom

smislu, nije opisivao stranku kao bolju ili lošiju. Glavne ideje prethodno spomenute Narodne stranke bile su povećanje prava seljaka i radnika unutar političkog sustava koji je favorizirao interese političke i poslovne elite Washingtona i New Yorka (Grbeša, Šalaj, 2018: 21-23). Točnije, ekonomski program stranke zalagao se za veće poticaje države poljoprivrednicima i progresivno oporezivanje, dok se politički program odnosio na uspostavljanje elemenata neposredne demokracije i na kraće trajanje predsjedničkog mandata. Populistima je cilj vratiti vlast narodu, odnosno običnim, poštenim građanima, koja im je bila oduzeta od strane korumpirane elite. Stranka je željela postati treća politička opcija u Sjedinjenim Američkim Državama, a na izborima 1890. i 1900. godine osvojili su na desetke mjesta u Zastupničkom domu i par mjesta u Senatu. Nisu uspjeli postati treća opcija, no populizam kao pojam ostao je u diskursu kao politički pokret koji je na strani naroda nasuprot političke i poslovne elite. Nakon Drugog svjetskog rata pojam populizma širi se Sjedinjenim Američkim Državama, a zatim postaje sve popularniji i u ostatku svijeta. Kada se pojam počeo širiti svijetom, najčešće se pridjev populistički nekritički upotrebljavao za označavanje netipičnih političkih opcija koje nije bilo jednostavno uklopiti u tadašnje glavne stranačke klasifikacije (Grbeša, Šalaj, 2018: 23-24).

2.1. STARI POPULIZAM

Šezdesetih godina prošlog stoljeća započinje sustavno i znanstveno bavljenje pojmom populizma, a kao ključan događaj u izučavanju pojma smatra se konferencija u Londonu 1967. godine. Na konferenciju su se odazvali oni društveni znanstvenici koji su bili zainteresirani za proučavanje populizma, a nakon same konferencije objavljeni su brojni radovi na ovu tematiku. Bitan doprinos istraživanju populizma imala je Margaret Canovan koja je klasificirala i tipologizirala populističke pokrete. Prema njezinoj podjeli razlikujemo agrarni i politički populizam. Agrarni populizam još dijelimo na tri vrste. Prva je populizam farmera u koji bismo svrstali djelovanje Narodne stranke iz Sjedinjenih Američkih Država. Slijedeći je zemljoradnički populizam koji se dao zamijetiti na području zapadne Europe. Treća podvrsta agrarnog populizma je populizam intelektualaca čiji je najpoznatiji primjer pokret narodnika u Rusiji, prilikom kojeg su mladi intelektualci promovirali interese seljaštva (Šalaj, 2012: 56). Politički populizam dijelimo na populističku demokraciju, deideologizirano pozivanje na narod od strane političara, reakcionarni populizam te populističke diktature. Populistička demokracija odnosi se na promicanje i uključivanje građana u politiku koristeći instrumente izravne demokracije, dok se reakcionarni populizam odnosi na grupiranje masa koje ne mogu tolerirati ponašanje pojedinih manjinskih skupina. Kao što je bilo prije spomenuto da se nakon

Drugog svjetskog rata širio populizam, on se ponajprije pojavio u Argentini gdje je vladao Juan Perón čija se vlast može svrstati u podvrstu političkog populizma – populističku diktaturu (Šalaj, 2012: 56).

2.2. NOVI POPULIZAM

U prvoj polovici 20. stoljeća populizam se shvaća sasvim jednostavno, odnosno, kada narod nije zadovoljan s društvenim sustavom kojeg promoviraju vladajući istodobno imajući monopol nad vlašću, vlasništvom i kulturom – javlja se populizam (Šalaj, 2012: 57, cit. prema Shils, 1956:100). U suvremenom javnom prostoru populizam se može koristiti na tri načina: korištenje populizma kako bi se opisalo djelovanje određenih političkih aktera, pejorativan način uporabe koji se odnosi na nerealna obećanja političara kako bi dobili potporu birača te znanstvena razina korištenja pojma. Kada govorimo o populizmu kao znanstveno-istraživačkoj temi referiramo se na pet vrsta populizma: populizam kao tip stranačke organizacije, populizam kao strategija političke mobilizacije, populizam kao politički diskurs, populizam kao političko-komunikacijski stil te populizam kao politička ideologija (Grbeša, Šalaj, 2018: 29-31). Populizam kao tip stranačke organizacije u najširem smislu se očituje, prema Paulu Taggartu, visokom razinom stranačke centralizacije u čijem je središtu karizmatični vođa (Grbeša, Šalaj, 2018: 31-32, cit. prema Taggart: 1995:41). Populizam kao strategija stranačke mobilizacije odnosi se na mobilizaciju marginaliziranih dijelova zajednice u jedinstvenu političku grupaciju koja pomoću nacionalističkih i antiintelektualnih politika promiče običan narod (Grbeša, Šalaj, 2018: 32, cit. prema Jansen, 2011: 82). Spomenuta dva pristupa su manjkava zato jer pojam nije sustavno konceptualiziran, stoga ga je teško koristiti u empirijskim istraživanjima. Nadalje, govoreći o populizmu kao političkom diskursu misli se na korištenje različitih diskursa pomoću kojih se želi uspostaviti hegemonija, pritom koristeći pojmove naroda i antagonističke skupine vladajućih. Populizam kao političko-komunikacijski stil i populizam kao ideologija slični su po tome što nastoje ispitati pojavljuje li se populizam u okviru djelovanja pojedinih političkih aktera, no razlikuju se u smislu shvaćanja samog populizma (Grbeša, Šalaj, 2018: 33-37). Prvi pristup izučava prisutnost populističkih obilježja u političkom govoru kojim se služe politički akteri. Drugi pristup, koji je dominantan proteklih godina, gleda na populizam kao na puno širu koncepciju shvaćajući ga svojevrsnom ideologijom. Cas Mudde populizam definira kao „ideologiju koja dijeli društvo na dvije antagonističke grupe, poštenu narod i korumpiranu elitu, i koja tvrdi da bi politika trebala biti izraz opće volje naroda" (Grbeša, Šalaj, 2018: 37-38, cit. prema Mudde 2004: 543). Slično ga definiraju Albetrazzi i McDonell opisujući ga kao

ideologiju unutar koje su sukobljeni "jedinstven i moralan narod" sa "elitama i opasnim drugima" (Grbeša, Šalaj, 2018: 38, cit. prema Albetrazzi, McDonell, 2008:3).

Ključno obilježje populizma je da je s jedne strane politička elita, a s druge narod koji je u antagonizirajućem položaju, eliminirajući pritom bilo kakve vjerske, kulturne, socijalne i ostale razlike među pojedincima. Političku elitu vidi kao homogenu strukturu među kojom ne postoje razlike, stoga se pojam elite može odnositi na demokršćane, liberale, socijaldemokrate i tako dalje. Cilj je populista uspostaviti demokraciju koja će uistinu označavati vladavinu suverenog i poštenog naroda. Populisti će prilagoditi svoj program tako da kontriraju vladajućima, pa će tako populizam biti dominantno reakcionaran ako su elite dominantno liberalne, odnosno biti će orijentiran lijevo ukoliko su elite konzervativne. Sličan model primjenjuje se u ekonomiji, neki će se populisti suprotstaviti državi blagostanja, dok će drugi promovirati intervenciju države u ekonomiju. Prema tome, promatrajući populističke aktere možemo govoriti o lijevim, desnim, autoritarnim, libertarijanskim, progresivnim i reakcionarnim akterima, ovisno o politici elita kojoj žele kontrirati (Grbeša, Šalaj, 2018: 39-41). Tako bi primjerice razlikovali lijevi i desni prema tome da lijevi populizam kritizira elitu, dok desni uz elitu kritizira i treću stranu, odnosno migrante ili manjinske skupine (Davies, 2022: 3).

U ovom će se radu istraživati populizam kao ideologija, a postoje dva moguća smjera istraživanja. Prvi je strana ponude koji se odnosi na analiziranje zastupljenosti populizma među političkim akterima. Slijedeći se odnosi na stranu potražnje, odnosno na disperzivnost i distribuciju populističkih ideja među građanima (Šalaj, Grbeša, 2017:328-329). Za potrebe ovog rada koristit će se strana ponude kojom će se analizirati pojedine političke stranke u odabranim državama Europske unije, a mogući segmenti istraživanja bile bi kvalitativne i kvantitativne analize, diskurzivne analize i tekstualne analize. Kako bismo znali na koje elemente staviti naglasak tijekom analize potrebno je osvrnuti se na razinu konceptualizacije i operacionalizacije. Konceptualizacija se odnosi na proces označavanja osoba, procesa i događaja koji bi spadali pod određeni skup, dok operacionalizacija označuje postupke koji bi mogli utvrditi prisutnost nekog koncepta. Vodeći se Muddeovom definicijom populizma, konceptualizacija populizma okarakterizirana je istodobnim postojanjem dva elementa: pozitivnog vrednovanja naroda i antielitizma (Šalaj, Grbeša, 2017: 329-330).

3. ZELENI POPULIZAM

Možemo reći da sam populizam nije nova pojava na političkoj sceni, no pojavljuju se njegove varijacije, od kojih je jedna zeleni populizam. Pridjev 'zeleni' pojavljuje se još krajem 19.

stoljeća kada se povezivao sa pokretima za zaštitu i očuvanje prirode, a među istaknutije aktere mogli bismo navesti Greenpeace. Sam zeleni populizam direktno povezujemo sa zaštitom okoliša i ekologijom. Koncept ekologije nastaje sedamdesetih godina prošlog stoljeća kada je objavljeno Izvješće o granicama rasta koje je zaključilo kako na zemlji postoje tzv. prirodne granice ekonomskog rasta (Carvalho, 2020: 14-15). Dakle, naspram zaštite okoliša, ekologija smatra kako su uz recikliranje, tehnološka rješenja i obnovljive izvore energije potrebne radikalnije promjene u ljudskoj prirodi (Carvalho, 2020: 15, cit. prema Dobson, 2000: 17). Ekologiji je cilj zaštita, obnova i očuvanje okoliša kojemu najveću prijetnju predstavljaju klimatske promjene stavljajući u rizik čistoću okoliša i raznolikost biljnog i životinjskog svijeta. Koncept zaštite okoliša s druge strane smatra da je pomoću balansa između ljudi i prirode moguće ostvariti odgovarajući koncept održivosti (Populismstudies.org, 2021a). U nastavku analiziramo na koji način i zašto dolazi do preklapanja ekologije i zaštite okoliša sa populizmom. Razlog je taj da populizam želi odmah odgovoriti na probleme i stati na stranu poštenog naroda, naspram liberalnih elita koje ne djeluju (Davies, 2022: 3).

3.1.OBILJEŽJA ZELENOG POPULIZMA

Spajanjem dvije ideologije, populizma i zelene političke misli, dobivamo fenomen zelenog populizma. Zeleni populizam ima slijedeća obilježja: ekološka kriza kozmičkih razmjera, viktimizacija naroda, krivljenje elite, zelena radikalizacija, povjerenje u znanost i međugeneracijska pravda (Carvalho, 2020: 27). Ekološka kriza je središnja točka oko koje se oblikuje sam zeleni populizam, ona se shvaća kao opasna prijetnja biosferi i cijelom čovječanstvu. Nakon osvještavanja o važnosti ekološke krize dolazi do podjele aktera na dvije antagonističke skupine: narod i elitu. Narod snosi posljedice krize radi toga što elita djeluje u svom interesu ili ne pridaje važnost klimatskim promjenama. Države nastavljaju svoje djelovanje neovisno o situaciji u kojoj se svijet nalazi, vode se materijalističkim vrijednostima i maksimalno iskorištavaju prirodne resurse. Populistički akteri ovdje pronalaze svoju ulogu kao akteri koji će osvijestiti ostale o opasnostima ekološke krize, ujediniti narod i boriti se protiv nemarne vladajuće elite (Carvalho, 2020: 27-28). Slijedeće obilježje je zelena radikalizacija koja se bazira na činjenici da su resursi ograničeni i da trošimo više nego što trebamo. Prema tome, potrebna je radikalna promjena društva, odnosno odmak od materijalizma i konzumerizma. Zelena radikalizacija je kontra statusa quo i zalaže se za radikalne pokrete. Nadalje, zaštita okoliša utemeljena je na znanstvenim činjenicama, a iz samog pozivanja na znanost može proizaći legitimitet populističkog vođe. Posljednje obilježje je međugeneracijska pravda kojom izražavamo činjenicu da buduće generacije još nisu rođene

i ne mogu se zalagati za svoju budućnost. Stoga je naša uloga živjeti održivo i boriti se protiv posljedica klimatskih promjena kako ne bismo unaprijed osudili živote budućih generacija (Carvalho, 2020: 28-29).

Hilson (2019: 395-396) je istraživao postoji li povezanost između parnica vezanih uz klimatske promjene i populizma, nazivajući ovakav tip populizma pravnim, odnosno populističkim legalizmom. Populisti se zalažu za glas naroda koji je zasjenjen djelovanjem demokratski izabrane vlade koje su pod utjecajem elite i njihovih interesa, a autor primjećuje da države nisu adekvatno reagirale na veoma hitnu situaciju u kojoj se svijet nalazi. One su i dalje fokusirane na fosilna goriva, posebice moćnije ekonomske sile, dok neke žele zadržati status quo. Klimatski aktivisti, govoreći u ime naroda, upozoravaju na problematičnu percepciju globalnog zatopljenja i neozbiljnost samih država, a za to krive neposlušne elite. U recentnim parnicama fokusiralo se na radnje država kojima ne teže ka ublažavanju klimatskih prijetnja (Hilson, 2019: 396-397). Stranke putem parnica pokušavaju povećati ambicije država po pitanju donošenja ekoloških politika, no upitno je govore li te stranke uistinu u ime naroda te zašto rješavaju spomenuti problem putem sudova koji su isto dio 'problematične elite'. Odluka sudova povezana je s javnim mnijenjem, koje može i ne mora dijeliti istu predanost klimatskim promjenama kao i pokretači klimatskih parnica. Autor istraživanja smatra da je moguće parnice o klimatskim promjenama shvaćati kao jedan od oblika zelenog populizma (Hilson, 2019: 396-397). Dakle, na temelju primjera parnica o klimatskim promjenama autor primjećuje kako lijevi zeleni populizam često koristi strategije poput prosvjeda i parnica, dok je za desni karakteristično karizmatičko i autoritarno političko vodstvo. Bitan faktor u ekološkom pravu igraju emocije umjesto racionalnosti i istine koje nam pruža znanost. Klimatske se parnice zato fokusiraju na dirljive priče i katastrofalne posljedice klimatskih promjena. Dakle, zeleni populizam kao stil komunikacije ima veći učinak ukoliko se direktno ne poziva na zakone i činjenice. Značajnu ulogu u ekološkim pokretima imaju građani, iako ne moramo nužno nešto povezati s populizmom ako se poziva na narod. No, pitanje je na koji se narod poziva u diskursu zelenog populizma, na sav narod općenito ili na marginalizirana područja zahvaćena klimatskim promjenama (Hilson, 2019: 397-398).

4. ZELENE POLITIKE EUROPSKE UNIJE

Kako bismo mogli prijeći na daljnje analiziranje zelenog populizma u Europskoj uniji, potrebno je istražiti stav Unije o klimatskim promjenama. Europski zeleni dogovor (*European Green Deal*) je strategija Europske unije kojom se teži odgovoriti na izazov klimatskih

promjena, čineći sve države članice modernim, konkurentnim gospodarstvima koja učinkovito koriste resurse (Reform-support.ec, 2023). Prilikom uspostave Zelenog dogovora, predsjednica Europske komisije Ursula von der Leyen je ovu strategiju nazvala „europskim slanjem čovjeka na Mjesec“ (Chomsky, 2023: 122). Glavni je cilj da područje postane klimatski neutralno do 2050. godine, a to se nastoji učiniti uvođenjem zelene tehnologije i održivom transformacijom industrije i transporta. Uloga Europske komisije je navigiranje i pomaganje državama članicama Unije u implementaciji i provedbi politika kojima se teže postići ciljevi Zelenog dogovora (Reform-support.ec, 2023). Davies (2022: 3-4) smatra kako Europski zeleni dogovor označuje mogućnost spajanja demokratskog i tehnokratskog radi potrebe za trenutnom akcijom i neodrživosti statusa quo.

Pozadina stvaranja Europskog zelenog dogovora je jačanje klimatskog aktivizma, što je primjerice bilo vidljivo na globalnom Štrajku za svjetsku klimu 2019. kojeg je vodila Greta Thunberg. Ona je ujedinila mlade i osvijestila svijet o klimatskim promjenama, aktivno prozivajući nacionalne vlade na djelovanje i promjenu životne dinamike (Populismstudies.org, 2021b). Slični aktivistički pokreti ozbiljnije su se započeli pojavljivati oko 2016. godine na području Zapadne Europe. U slabije razvijenim zemljama klimatski pokreti još nisu toliko popularni, no općenito raste trend klimatskog aktivizma radi sve vidljivijih posljedica klimatskih promjena koje čine život u većim gradovima nemogućim (Chomsky, 2023: 146-147). Upravo je taj porast popularnosti bio jedan od okidača za pokretanje 'zelene' strategije od strane Europske komisije, a zatim i u Sjedinjenim Američkim Državama.

O porastu zelenog diskursa govore i rezultati posljednjih izbora za Europski parlament 2019. godine, prije kojih su moć držale dvije skupine. Nakon izbora moć se raspodijelila i na treću opciju, koju čine Europska zelena stranka i stranke Europskog slobodnog saveza, osvojivši 10% glasova. Ovakva promjena centara moći značila je da je ostalima potrebna potpora Europske zelene stranke, čime oni u određenim trenucima mogu biti ključni pri donošenju odluka. Kvaliteta je 'Zelenih' da su ujedinjeni i imaju glasačku moć, raste klimatski aktivizam, naklonjene su im mlađe generacije, a predviđa im se daljnji porast popularnosti (Theguardian.com, 2019). Pretpostavke koje tvrde da dolazi do porasta brige o okolišu među mladim građanima Europske unije potvrđuju podaci iz 2016. godine kada je 67% mladih ispitanika navelo okolišne politike kao prioritetne (Sigachev, 2020: 97). Također, istraživanje Eurobarometra među Europljanima pokazalo je kako 94% stanovnika percipira zaštitu okoliša bitnom stavkom EU.

Pregledom politika i trendova u Europskoj uniji, vidljivo je prepoznavanje posljedica klimatskih promjena kao ozbiljnog problema. Porast klimatskog aktivizma, angažman mladih i glasačka potpora koju je dobila Europska zelena stranka na posljednjim parlamentarnim izborima, mogu biti neki od razloga zašto bi se mogao pojaviti zeleni populizam u Europskoj uniji.

5. PRIMJERI ZELENOG POPULIZMA

Nakon definiranja populizma, zaštite okoliša, ekologije i zelenog populizma, pokušati ćemo istražiti postoji li prisutnost zelenog populizma u djelovanju pojedinih nacionalnih stranaka država članica Europske unije. Temeljem prethodne konceptualizacije pojma, kako bismo prepoznali populizam pratimo pojavu elemenata antielitizma i pozitivnog vrednovanja naroda (Šalaj, Grbeša, 2017: 329-330). Sve stranke koje će biti nadalje analizirane već su prikazane kao populističke, stoga se element populizma neće ispitivati, već samo elementi zelenog populizma. Kako bi prepoznali zeleni populizam, nastojati će se prepoznati još četiri obilježja: ekološka kriza kozmičkih razmjera, zelena radikalizacija, povjerenje u znanost i međugeneracijska pravda (Carvalho, 2020: 27).

5.1.LIJEVI ZELENI POPULIZAM U EUROPSKOJ UNIJI

5.1.1. STRANKA SYRIZA U GRČKOJ

Syriza, odnosno Koalicija radikalne ljevice, grčka je politička stranka koja je osnovana 2004. godine te je 2012. ušla prvi puta u parlament. Koalicija se sastoji od različitih stranaka ljevice koje nisu imale potpuno jednaka politička stajališta, ali su se svejedno ujedinile radi istih stavova prema ratu na Kosovu, privatizaciji i socijalnim i građanskim pravima. Ona predstavlja drugu po redu najbrojniju stranku u nacionalnom parlamentu, a opisuje ju se kao demokratsko socijalističku, progresivnu, proeuropsku stranku. U Europskom parlamentu dio je političke stranke Ljevica koja je nastala spajanjem Nordijske zelene ljevice i Europske ujedinjene ljevice (En.wikipedia.org, 2024).

Syriza se od svog osnutka transformirala iz radikalne lijeve stranke u stranku lijevog populizma, zalagavši se za inkluzivniju koncepciju naroda i kritizirajući političku elitu u Grčkoj, ali i političare Europske unije koje je krivila za krizu u državi (Šalaj, Grbeša, 2018: 121-123). U stranci postoji "unutarnja antagonistička granica", odnosno granica između ujedinjenog naroda koji želi izaći iz krize koju uzrokuje sukobljena strana neučinkovitih i korumpiranih elita (Ferraresi, 2016: 59). Prema njima, Europske institucije tretiraju Grčku kao

uljeza, misleći da je ona politički nestabilna, populistička i radikalna. Ono što je specifično i pomalo neobično u djelovanju ove stranke je to da je koalirala s desnom populističkom opcijom, Nezavisnim Grcima, kako bi pridobila veću potporu u nacionalnom parlamentu.

Nadalje, istražiti ćemo možemo li je osim lijeve populističke stranke, deklarirati i kao zelenu. Bitno je prepoznati četiri konceptualizirana elementa zelenog populizma. 2012. godine stranka je predstavila Program od 40 točaka, a u kontekstu ovog rada osvrnuti ćemo se na dvije točke. Dvadeseta točka programa glasi: "Skлонost obnovljivim izvorima energije i zaštita okoliša" (Links.org, 2012). Syriza smatra kako je država ovisna o fosilnim gorivima te je potrebno okrenuti se obnovljivim izvorima energije kako bi se smanjili državni izdatci za kupnju i uvoz plina i fosilnih goriva. Ovakav cilj vide ostvarivim, pošto Grčka ima oko tristo sunčanih dana godišnje, stoga se to može iskoristiti za solarnu energiju. Težili su ka tome da energetska transformacija započne tijekom njihove vlasti jer je to dugotrajan i zahtjevan proces (Links.org, 2015). 26. točka glasi: „Ustavne reforme koje jamče odvojenost crkve od države i zaštita prava na obrazovanje, zdravstvenu zaštitu i okoliš" (Links.org, 2012). Dakle, vidimo kako u programu postoji težnja za ekološkim razvojem, no on se fokusira samo na izvore obnovljive energije. Oni gledaju ostvarenje ovog cilja kao okidača za druge prednosti poput čistijeg zraka, poboljšanje zdravstva, ali i kao važnu odrednicu u daljnjoj uspostavi klimatske stabilnosti i održivosti (Links.org, 2015). Europarlamentarac stranke Kostas Chrysogonos rekao je kako su oni "ekološki prijateljska stranka" i da je "zaštita okoliša na vrhu njihovog dnevnog reda" (Theguardian.com, 2015). U kontekstu ove izjave misli se na prelazak na obnovljive izvore energije i zabranu kopanja rudnika od strane kanadske tvrtke koje bi išlo nauštrb okolišu.

Iako je u samoj zastavi stranke zelena boja koja predstavlja predanost ekološkim politikama, pregledom izjava i programa Syrize primjetni su ciljevi prelaska na energetske obnovljive izvore energije, i to jedino u razdoblju od 2012. do 2015. godine. Neminovno je da je ona populistička stranka, no ne bi bilo ispravno deklarirati ju i kao zelenu populističku stranku. Nedostaju temeljna tri elemenata koja trebamo prepoznati: ekološka kriza kozmičkih razmjera, zelena radikalizacija i međugeneracijska pravda. Mogli bismo reći da je prisutan element povjerenja u znanost na koju se oslanjaju argumentirajući potrebu za energetsom tranzicijom. Iako je ne možemo nazvati zelenom populističkom strankom, smatramo kako bi najispravnije bilo reći da je ona populistička stranka s pojedinim zelenim politikama, upravo radi njenog istaknutog zalaganja za prelazak na obnovljive izvore energije.

5.1.2. STRANKA PODEMOS U ŠPANJOLSKOJ

Stranka Podemos nastala je 17. siječnja 2014. godine na čelu sa politologom Pablom Iglesiasom. Nastala je kako bi iskoristila ondašnje slabljenje dvostranačkog sustava i da se probije na izborima za Europski parlament 2014. godine. Predstavila se kao alternativa dominantnim strankama imajući karakteristike i lijeve i desne stranke, no u konačnici je definirana kao ljevičarska stranka (López García, 2016: 83-85). Isto kao i grčka Syriza, Podemos je u Europskom parlamentu dio Europske ujedinjene ljevice – Nordijske zelene ljevice. Stranka je progresivna, egalitarna, bori se za prava žena, podržava pravo glasa imigranata te se smatra borcem za očuvanje i zaštitu okoliša. Što se tiče zaštite okoliša, oni se zalažu za ekološke mjere poput zakona protiv energetskog siromaštva, plana održive mobilnosti, strategije 'nula otpada', zatvaranjem spalionica otpada kao i reforme zakona poput Zakona o zemlji (Madridesnoticia.es, 2021).

Program Podemosa ima poglavlje 'Zeleni horizont i novi industrijski model' koji se odnosi na 47 ciljeva u borbi protiv zagađenja i klimatskih promjena. Istaknuli su kako Španjolska može, mora i treba energetska tranziciju i zelene tehnologije. Odvajajući 2,5% BDP-a svake godine, smatraju da bi mogli umanjiti španjolske emisije CO₂ za pola u desetljeću i za 90% u 2040. godini (Podemos.info, 2016). Neki od njihovih ciljeva su uvesti porez na dobit većih korporacija za zagađivanje, prelazak na učinkovito i ekološko upravljanje vodama, poticati i sufinancirati energetska obnova domova, pokrenuti investicijski program za razvoj baterijskih tehnologija, zelena modernizacija javnog prijevoza, zelena reindustrijalizacija, kružno gospodarstvo, i tako dalje. 2019. godine predstavili su *Green New Deal* kao skup mjera u borbi protiv posljedica klimatskih promjena, a on ima dva temeljna cilja: osnivanje strateških javnih poduzeća kako bi se provela energetska tranzicija Španjolske te jednakost raspodjele rada skrbnika. U ovom su paketu predstavili mješavinu ekoloških i feminističkih politika, a borbu protiv klimatskih promjena vide kao mogućnost otvaranja novih radnih mjesta (Jacobin.com, 2019).

Suprotno od Syrize, ova stranka je uz energetska tranziciju specificirala i ostale ekološke ciljeve u svom Programu i više se javno oglasila i promovirala po pitanju borbe protiv klimatskih promjena. Sada ćemo probati uočiti četiri elemenata zelenog populizma. U 32. točki poglavlja Programa 'Zeleni horizont i novi industrijski modeli' govori se o borbi protiv onečišćenja zraka, navode kako treba uvesti Nacionalni plan za zdravlje i okoliš kako se mogli nositi s posljedicama ekološke krize (Podemos.info, 2019). Također, u opisu Programa navode kako je potrebno suočiti se s krizama i iskoristiti ih za poboljšanje radnih uvjeta i socijalnih

prava, a upravo se to namjerava učiti s ekološkom krizom – otvoriti nova radna mjesta tijekom ekološke tranzicije (Podemos.info, 2024). Možemo reći da je element ekološke krize prisutan, ali on se ne uveličava, odnosno ne percipira se kao kriza kozmičkih razmjera. Zelena radikalizacija odnosi se na to da ljudi moraju uzeti stvar u svoje ruke, naspram elite koja doprinosi klimatskim promjenama. Elementi zelene radikalizacije vidljivi su u točki programa gdje se promiče porez na dobit većih korporacija za zagađenje okoliša, ali i stranka često demonstrira, pa tako i protiv klimatskih promjena (Jacobi.com, 2019). Povjerenje u znanost postoji, a to je vidljivo u raznim pozivanjima stranke na predikcije posljedica klimatskih promjena i umanjene stakleničkih plinova. Direktno se ne spominje element međugeneracijske pravde, ali u Programu govore kako bi uveli tematiku zaštite okoliša i klimatskih promjena u obrazovni sustav kako bi se educirale i osvijestile nove generacije (Podemos.info, 2019).

5.2.DESNI ZELENİ POPULIZAM U EUROPSKOJ UNIJI

5.2.1. STRANKA RASSAMBLEMENT NATIONAL U FRANCUSKOJ

Rassemblement National (dalje u tekstu RN) je desna francuska stranka koja djeluje od 1972. godine. Stranka se zalaže za zaštitu francuskog identiteta, smatrajući kako su potrebne veće kontrole granica. Želi stvoriti Francusku koja je neovisna, misleći pri tome da žele umanjiti utjecaj Sjedinjenih Američkih Država, NATO saveza i Europske unije. Ova antiglobalistička stranka smatrala se krajnjom desnicom prilikom vodstva Jean-Marie Le Pena, no kada je njegova kći preuzela vodstvo 2011. godine stranka se počinje percipirati umjerenijom no što je bila prije (En.wikipedia.org, 2024). U Europskom parlamentu dio je grupacije Identitet i demokracija.

Kada je vodstvo preuzeo Jordan Bardella sugerirao je stvaranje protureferendumske projekta kao odgovor na građansku konvenciju o klimi. Referendum bi uključivao okoliš, sigurnost hrane, energiju, zelene površine, betonizaciju te porez na ugljik. Nedostatak programa je da ne odgovara na problem globalnog zatopljenja, niti ne teži zadovoljavanju francuskih klimatskih ciljeva. U programu će se fokusirati na okoliš, ali na način da su zelene politike u skladu s ideologijom stranke (Lemonde.fr, 2022). Stranka ne poriče postojanje klimatskih promjena, no u svom programu navode ekološke mjere koje se ne odnose direktno na klimatske promjene. Ekološke mjere koje stranka zagovara napisane su u kontekstu zadržavanja suvereniteta te zaštite lokalne političke kulture (Oswald i dr, 2021:193-194). Na njihovoj službenoj stranici imaju objavljene tzv. tematske knjižice, odnosno pojedinačne projekte koji se odnose na određene politike pod nazivima 'Projekt Marine Le Pen za Francusku'. Neki od projekata koji

su objavljeni su Projekt kontrole useljavanja, Projekt o poljoprivredi, Projekt o mladima i slični. Jedan od sedamnaest objavljenih projekata odnosi se na ekologiju (Rassemblementnational.fr, 2022). Projekt o ekologiji, točnije zvan 'Okoliš za francusku ekologiju' zalaže se za kvalitetniji život i "ekologiju užitka življenja Francuza u Francuskoj" (Rassemblement National, 2022: 3). U Programu se protive Europskom zelenom planu, ali teže ka slijeđenju francuskog plana koji bi postigao ciljeve Pariškog sporazuma. Razlog tome je ponajprije da se ugrožava pozicija malih i lokalnih aktera kojima se nameću razna ograničenja od strane Unije, stoga bi stranka svojim planom podržala francuske proizvode, radnike i tvrtke. Ovakvo razmišljanje moglo bi se svrstati pod element zelene radikalizacije. Neki od jedanaest ciljeva programa su: energetska tranzicija, obnova bioraznolikosti, kvaliteta zraka i vode, održavanje ruralnih područja, kružno gospodarstvo,... (Rassemblement National, 2022: 5-15). Naglašavaju kako se u obitelji obrazuje o ekološkoj odgovornosti, a na taj način ćemo podučiti mlade generacije da prenesu bogatiju i življu Francusku. Dakle, prisutan je i element međugeneracijske pravde.

Moglo bi se reći da stranka ne stvara direktne politike za borbu protiv klimatskih promjena, već radi korelaciju između zaštite okoliša i zaštite gospodarstva. Navode okolišne probleme i njihova rješenja na način da se zalažu za francuski suverenitet promicanjem protekcionizma i lokalizma (Oswald i dr, 2021: 195-196). Njihovi programi imaju pojedine elemente zelenog populizma, poput zelene radikalizacije i međugeneracijske pravde, no ne osvrću se na klimatske promjene kao okidača za ekološku krizu. Iako se oni ne pozivaju na borbu protiv klimatskih promjena, po njihovim politikama očigledno je da vide problem s kojim je svijet suočen i prema tome donose ekološke mjere koje su u okviru stranačke ideologije.

5.2.2. STRANKA FIDESZ U MAĐARSKOJ

Stranka je osnovana 1988. godine, kategorizirajući se pod liberalnu stranku mladih, s vremenom se pretvorila u stranku desnog centra. Trenutno je na čelu Viktor Orbán, čija se vladavina opisuje kao autoritarna, konzervativna i nacionalistička. Fidesz se zalagao za stvaranje društvenog ugovora koji bi oporavio gospodarstvo, otvorio radna mjesta te osigurao fleksibilnije uvjete rada kako bi se mogle očuvati obiteljske vrijednosti. Protivnicima stranke smatraju se lijeve nacionalne stranke, Međunarodni monetarni fond te Europska unija (Obućina, 2014: 46-49).

Stranka se zalaže za energetska neovisnost, a u samom Programu stranke Orbán teži ka stvaranju mađarskog izvora energije, što bi moglo značiti diversifikacija energenata (Fidesz-

eu.hu, 2012). Iako u svom Programu ne govore direktno o obnovljivim izvorima energije, kako bi postigli energetska neovisnost najvjerojatnije će biti primorani okrenuti se ka obnovljivim izvorima energije. Fidesz ne poriče postojanje klimatskih promjena, pa je tako stranačka zastupnica u Europskom parlamentu Edina Tóth rekla da je država ustrajna u kreiranju održive klimatske politike. No, uz očuvanje europskog jedinstva moramo pripaziti da krive odluke po pitanju klimatskih promjena neće ići nauštrb samih građana. Spomenuta zastupnica kritizirala je Komisiju u kontekstu rata u Ukrajini, naglašavajući kako je dio zelene tranzicije bilo odbacivanje ugljena, no sada će on biti prihvatljiv ako može biti zamjena prirodnom plinu. Prema tome, govori da trebamo postaviti održive klimatske ciljeve bez ideologija. Energetska tranzicija koju promiče EU povećala bi režije stanovništva, što se protivi Fidesz-ovim planovima smanjenja režijskih troškova i opskrbljivanjem Mađara jeftinijom i sigurnom energijom (Fidesz-eu.hu, 2022). Sličnu izjavu dao je i sam Orbán smatrajući da klimatsku neutralnost koju promiče Unija ne bi trebali plaćati obični građani, već oni koji su prouzročili klimatske promjene – države zagađivači i velike korporacije. Također, prema njemu financiranje borbe protiv klimatskih promjena ne bi smjelo ugroziti ulaganja u gospodarski i društveni razvoj Unije. Stranka smatra da bi se Unija trebala fokusirati na postizanje dugoročnih rezultata, a to bi postigla na način da svaka zemlja provodi individualne politike u skladu s potrebama i mogućnostima. Naglašava se kako je zajedničko cijeloj Europi očuvati Zemlju za buduće naraštaje. Kako bi smo to ostvarili moramo dati prostora državama članicama da djeluju kako i koliko mogu, moramo se ugledati na tradicionalne, lokalne zajednice te moramo prihvatiti da se energetska tranzicija ne može ostvariti bez nuklearne energije (Politico.eu, 2020). Ovakav pristup stranke su mediji nazvali 'kršćanske konzervativne zelene politike'.

Proučavanjem stajališta mađarske stranke koja se ponajprije protivila borbi protiv klimatskih promjena, vidimo kako je ona oblikovala vlastito stajalište o toj tematici u okviru stranačke ideologije. Primijećeni su elementi međugeneracijske pravde i zelene radikalizacije. Zelena radikalizacija je najprimjetnija jer se u više navrata napominje kako troškove zelene tranzicije ne smije snositi običan građanin, već veliki zagađivači koji su najviše doprinijeli razvoju klimatskih promjena.

6. ZAKLJUČAK

Zeleni populizam je varijacija klasičnog populizma i relativno je nov pojam koji se počeo koristiti u političkom prostoru. Glavno je obilježje populizma antagonistički odnos između

običnog naroda i korumpirane elite. Zeleni populizam i njegova obilježja još nisu dovoljno istraženi, stoga se u ovom radu vodimo s trenutnim obilježjima: ekološka kriza kozmičkih razmjera, viktimizacija naroda, krivljenje elite, zelena radikalizacija, povjerenje u znanost i međugeneracijska pravda. Kako bismo neku stranku mogli svrstati u zeleni populizam, bitno je da prepoznaje hitnost i daje prednost rješavanju ekološke krize. Zelena radikalizacija odnosi se na činjenicu da građani trebaju uzeti stvari u svoje ruke kako bi došlo do promjena, zato što elita ne mari o zaštiti okoliša i klimatskih promjena. Povjerenje u znanost znači oslanjanje na znanstvene činjenice i vjerovanje i pozivanje na rad stručnjaka. Međugeneracijska pravda označuje nužnost na djelovanje kako bismo očuvali i zaštitili Zemlju za buduće generacije. U radu su bile analizirane četiri stranke koje su već otprije bile deklarirane kao populističke. Prva analizirana bila je lijeva grčka stranka Syriza koja se zalaže za obnovljive izvore energije i zaštitu okoliša. Fokus je pretežito na energetskej tranziciji, stoga se jedino može prepoznati obilježje povjerenja u znanost jer se vode stručnim podacima zalažući se za tranziciju. Slijedeća u analizi bila je lijeva stranka Podemos koja je u svom Programu posvetila čitavo poglavlje u borbi protiv klimatskih promjena, a 2019. godine predstavili su stranački Green New Deal. U određenoj mjeri vidljivi su skoro svi elementi zelenog populizma. Prepoznaju ekološku krizu, ali ne kao dominantan problem, te se ne pozivaju na međugeneracijsku pravdu, nego žele reformirati obrazovni sustav kako bi mladi naučili više o klimatskoj krizi. Zatim su bile analizirane desne stranke, koje inače nisu sklone podržati borbu protiv klimatskih promjena. Rassemblement National je prepoznao važnost klimatskih promjena stoga su u svoje programe uveli ekološke mjere u skladu sa stranačkom ideologijom. Ne slažu se s Europskim zelenim planom, stoga su stvorili planove u skladu s potrebama i mogućnostima države. U njihovom planu prepoznati su elementi zelene radikalizacije i međugeneracijske pravde. Posljednja analizirana stranka Fidesz, koja se čak i opisivala autoritarnom, slaže se s pojedinim klimatskim ciljevima, no ne s onima koje postavlja Unija. Smatraju kako EU nameće univerzalan okvir borbe protiv klimatskih promjena koje ne odgovaraju mogućnostima i potrebama država članica, stoga bi adekvatnije bilo dati državama da djeluju kako i koliko mogu. U djelovanju ove desne stranke prepoznati su elementi međugeneracijske prave i zelene radikalizacije.

U ovom radu došli smo do zaključka da postoji pozitivna povezanost između porasta klimatskog aktivizma, politika EU i uspjeha zelenih stranaka na izborima sa usvajanjem zelenih ciljeva u programe nacionalnih stranaka. To dokazuje činjenica da je skoro svaka od analiziranih stranaka usvojila zelene politike u zadnjem desetljeću, a to su učinile čak i desne opcije koje nisu sklone priznavanju klimatskih promjena, a kamoli usvajanju zelenih politika.

Gotovo se u svakoj od stranaka vidi odnos naroda i elite, odnosno skoro svaka od njih se zalaže da u borbi protiv klimatskih promjena ne ispašta običan narod, već da troškove moraju snositi veliki zagađivači. No, temeljem ove analize, stranka Podemos bila bi najbliža onome što shvaćamo zelenim populizmom. Zaključno, vidimo kako je pojam klasičnog populizma napredovao i dobio novi oblik koji se već može uočiti u djelovanju europski političkih aktera.

7. LITERATURA

Carvalho, Ariana (2020) Green populism: a new phenomenon. Linnaeus University, Faculty of Social Sciences, Department of Political Science.

Chomsky, Noam (2023) Klimatska kriza i globalni zeleni New Deal: Politička ekonomija spašavanja planeta. Naklada Ljevak.

Davies, William (2022) Green populism? Action and mortality in the Anthropocene. *Environmental Values*, 29(6): 647-668.

En.wikipedia.org (2024) Syriza. <https://en.wikipedia.org/wiki/Syriza> Pristupljeno 26.5.2024.

En.wikipedia.org (2024) National Rally https://en.wikipedia.org/wiki/National_Rally Pristupljeno 20.5.2024.

Ferraresi, Giulio (2016) European populism in the 21st century: The ideological background of Syriza, Podemos and the 5 Star Movement. *Biblioteca della libertà*, 216(2): 49-69.

Fidesz-eu.hu (2012) A Stronger Hungary – Fidesz Presents its Manifesto. https://fidesz-eu.hu/en/a_stronger_hungary_fidesz_presents_its_manifesto/ Pristupljeno 13.6.2024.

Fidesz-eu.hu (2022) A wallet-friendly climate policy is needed!. <https://fidesz-eu.hu/en/a-wallet-friendly-climate-policy-is-needed/> Pristupljeno 13.6.2024.

Grbeša, Marijana, Šalaj, Berto (2018) Dobar, loš ili zao? Populizam u Hrvatskoj. TIM Press.

Hilson, Chris (2019) Climate populism, courts, and science. *Journal of environmental law*, 31(3): 395-398.

Jacobin.com (2019) Podemos's Green New Deal. <https://jacobin.com/2019/04/podemos-green-new-deal-pablo-iglesias> Pristupljeno 12.6.2024.

Lemonde.fr (2022) France's far-right Rassemblement National looks to redefine environmental policy. https://www.lemonde.fr/en/politics/article/2022/12/09/france-s-far-right-rassemblement-national-looks-to-redefine-environmental-policy_6007169_5.html Pristupljeno 12.6.2024.

Links.org (2012) Greece: SYRIZA's 40-point program. <https://links.org.au/greece-syrizas-40-point-program> Pristupljeno 1.6.2024.

Links.org (2015) Greece: 'Another energy is possible' - SYRIZA committed to 'ecological transformation'. <https://links.org.au/greece-another-energy-possible-syriza-committed-ecological-transformation> Pristupljeno 1.6.2024.

López García, Guillermo (2016) Španjolsko "yes, we can!" protiv dvostranačkog sustava: razvoj političke stranke Podemos. *Anali Hrvatskog politološkog društva*, 13 (1): 83-99.

Madridenoticia.es (2021) Programa de Unidas Podemos: feminismo, vivienda y reforma fiscal. <https://www.madridenoticia.es/2021/04/programa-electoral-unidas-podemos/> Pristupljeno 11.6.2024.

Obućina, Vedran (2014). Parlamentarni izbori u Mađarskoj: potvrda Fideszove dominacije. *Političke analize*, 5 (18): 46-50.

Oswald, Michael T., Fromm, Meike, Broda, Elena (2021) Strategic clustering in right-wing-populism? 'Green policies' in Germany and France. *Zeitschrift für Vergleichende Politikwissenschaft* 15(2): 185-205.

Podemos.info (2019) Programa de Podemos. Las razones siguen intactas. https://podemos.info/wp-content/uploads/2019/10/Podemos_programa_generales_10N.pdf. Pristupljeno 10.6.2024.

Podemos.info (2016) Horizonte Verde y Nuevo Modelo Industrial. <https://podemos.info/bloque/horizonte-verde-nuevo-modelo-industrial/> Pristupljeno 10.6.2024.

Podemos.info (2024) Programa de Podemos. <https://podemos.info/programa/> Pristupljeno 10.6.2024.

Politico.eu (2020) Time for a Christian conservative Green policy. <https://www.politico.eu/article/christian-conservative-green-policy/> Pristupljeno 12.6.2024.

Populismstudies.org (2021a) Populist Environmentalism or Green Populism. <https://www.populismstudies.org/Vocabulary/populist-environmentalism-or-green-populism/> Pristupljeno 13.5.2024.

Populismstudies.org (2021b) Greta Thunberg: Climate Populism As Productive Double? <https://www.populismstudies.org/greta-thunberg-climate-populism-as-productive-double/> Pristupljeno 15.5.2024.

Rassemblementnational.fr (2022a) LIVRETS THÉMATIQUES. <https://rassemblementnational.fr/livrets-thematiques> Pristupljeno 11.6.2024.

Rassemblement National (2022) Rassemblement National. Projet pour la France de Marine Le Pen: L'Écologie. L'Environnement pour écologie Française. <https://rassemblementnational.fr/documents/projet/projet-lecologie.pdf> Pristupljeno 11.6.2024.

Reform-support.ec (2023) Green transition. https://reform-support.ec.europa.eu/what-we-do/green-transition_en Pristupljeno 15.5.2024.

Sigachev, Maxim (2020) The Green Discourse as a Type of New Left Populism. *Mirovaia ekonomika i mezhdunarodnye otnosheniia* 64.11 (2020): 96-10.

Šalaj, Berto (2012) Što je populizam?. *Političke analize*, 3 (11): 55-61.

Šalaj, Berto, Grbeša, Marijana (2017) Što je populizam i kako ga istraživati?. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 26(3): 321-340.

Theguardian.com (2015) The Guardian. <https://www.theguardian.com/environment/2015/jan/26/greece-syriza-juggles-coal-pipelines-and-climate-ambitions5> Pristupljeno 20.5.2024.

Theguardian.com (2019) The Guardian. <https://www.theguardian.com/politics/2019/jun/02/european-parliament-election-green-parties-success> Pristupljeno 15.5.2024.